

Narkobehandling af forvarede.

Af reservelæge FINN TOFTE, Horsens Statsfængsel.

„— *psykopati är en diagnos som hör det förgångna till, och som måsta så göra genom sin oförenlighet med all verklig människokunskap*“.

Bo Gerle¹.

Behandlingen af mennesker indsat i forvaring sker på to fronter, dels en bredere, hvor alle, der har med de forvarede at gøre har sin andel, dels en mere speciel, udøvet, for langt den overvejende del, af læger og psykologer. I det daglige arbejder begge fronter sideordnet, kompletterende hinanden, hver på sin vis af afgørende behandlingsmæssig værdi.

Den mere specielle psykoterapi har to opgaver, som dog ikke kan adskilles, men gensidigt griber over i hinanden. Dels har den til formål at undersøge og klarlægge den psykiske baggrund for de forvaredes handlinger i almindelighed og deres kriminalitet i særdeleshed, dels har den til opgave at benytte den herved fremkomne viden i behandlingsøjemed. Hidtil er denne psykoterapi langt overvejende sket som individuel behandling i form af samtaler for herigennem at få den forvarede til at forstå sig selv, hvorfor han handler på den og den måde, og herved gøre ham mere skikket til den omverden, han må tilpasse sig.

*

I den hensigt at formindske eller overvinde den forståelige, mere eller mindre bevidste modstand en patient kan have imod en psykoterapeutisk efterforskning og behandling, har man siden 1936, hvor *Horsley*² med held forsøgte at benytte narcoanalyse, i egnede tilfælde anvendt denne form for psykoterapi. Den for narcoanalysen nødvendige rus fremkaldes ved langsom intravenøs injektion af forskellige præparater. Hyppigst er anvendt forskellige barbitursyrepræparater, såsom Nembutal, Evipan og Narcodorm. Som et nyt, ikke-barbitursyredriveret anæsteticum har *Tofte*³ anvendt Viadril i samme øjemed, men iøvrigt skal man henvise til litteraturen, bl. a. *Stokholm*⁴ og *Reiter*⁵, hvad teknik og indikationer angår. Narkoterapi af forvarede har tidligere været anvendt med godt resultat, bl. a. af *Sachs*⁶.

Narkoanalyse har sin betydning i diagnostisk øjemed, men iøvrigt er det som før nævnt ikke muligt at adskille det diagnostiske fra det behandlingsmæssige, idet enhver form for psykoterapi, uanset om det primære formål måske er diagnostisk, virker som en behandling af pågældende. Hvad der „egentlig“ sker, hvorledes psykoterapi, direkte eller indirekte, indvirker på hjernens biokemiske processer vides endnu ikke, men med støtte i nor-

malpsykologiske foreteelser har man lov til at tænke sig, at den rent empirisk iagttagne positive værdi af psykoterapi skyldes en afspænding, en afreageren af det mere eller mindre ubevidste konfliktstof.

Erfaringen har vist at anvendelsen af de nævnte stoffer i præ-narkotiske doser fremkalder en karakteristisk stemningsændring, som letter den omtalte afreageren. Patienten føler sig veltilpas, taler velvilligt og beredvilligt, det er gang på gang som en maske glider af patientens ansigt. Dennes udtryk bliver afslappet, hæmningerne reduceres tydeligt, også hvad de „inderste tanker“ angår, og i almindelighed forløber samtalen fredeligt og roligt, for tit at ende med at patienten falder helt i søvn. Efter opvågning er der mere eller mindre hukommelsestab vedr. det drøftede. *Ostenfeldt* nævner i sine studier om tvangstankelidelser at „ved afslapning . . . og ved vejledende og oplysende og udredende samtaler (med et vist analytisk sigte), jævnlig med fordel udført under Amytalpåvirkning, kan den „overordnede personlighed vænnes til hensigtsmæssige reaktioner og derigennem opnå en vis modning henimod den voksne psyke.“

*

De sidste par år har man i behandlingen af forvarede i Horsens Statsfængsel mere systematisk og i højere grad end tidligere benyttet sig af narkosamtaler, hvor man — efter at situationen er lagt op dertil og forvarede har indvilliget deri, eller dog indvilliget i at gøre et forsøg — sætter sig omhyggeligt ind i, hvad der foreligger af oplysninger om vedkommende. I sin gennemgang af journalen, mentalerklæringer og muligvis akterne leder man navnlig efter citerede bemærkninger, småhændelser eller reaktioner af patienten, meddelt af personer, der har kendt denne. Sådanne oplysninger kan lede een på sporet, og de kan være de „trådender“ eller de „stikord“ man med fordel kan benytte i samtalerens løb, idet de takket være deres relativt objektive karakter, som i glimt, ofte kan opveje mange og lange bedømmelser og erklæringer, for ikke at tale om forudfattede meninger. Den umiddelbare kliniske vurdering bør have prioriteten fremfor akternes mange bedømmelser, erklæringer, relationer, hvor man som på guldgravervis må lade uvæsentligt fyld og uigennemtrængeligt slam glide gennem sine fingre for nu og da at finde noget af værdi, noget man kan bruge. Næste akt er ved intravenøs indsprøjtning af passende mængde Narcodorm at finde bag patientens facade, finde ind til hans psykiske struktur, såvel dennes forudsætninger, som den psykiske baggrund for den aktuelle — mere direkte kriminogene — situation. Det drejer sig altså om anamnestic analyse, og det skal understreges, at man ikke i mindste måde har tilstræbt noget i retning af psykoanalyse i Freud'sk forstand. Dette kræver for det første ganske særlige

forudsætninger for terapeutens vedkommende, for det andet er det så tidsrøvende en form for psykoterapi, at den alene af den grund er ganske udelukket et sted, hvor det normerede antal læger er så få, at arbejdet i forvejen ikke kan magtes tilfredsstillende. Teknikken er ganske enkelt at give Narcodorm (Lundbeck) intravenøst i en sådan hastighed, at patienten netop holdes over søvntærskelen. Selve samtalen varer ca. 40 min., og patienten er instrueret om at svare og fortælle ganske frit og uhæmmet, alt hvad der falder ham ind, mens man ved brug af den nævnte forhåndsviden vedrørende hans tidligere livsløb og reaktionsmåde leder samtalen i den ønskede retning. Kriminaliteten som sådan er man uinteressert i — hvilket er understreget overfor patienten — men for at holde klar af de juridiske skær, hvorpå så mangt kan strande, har man samtidig informeret patienten om at skulle han røbe farlighed med henblik på andre menneskers liv og lemmer er man forpligtet til at tage sine forholdsregler. Man kan indskyde at ingen af de hidtil behandlede har røbet en sådan farlighed. Ens interesse i kriminaliteten er begrænset til dennes mulighed for ved sine motiver, ved sin art og i sin udførelse at kunne bidrage til at belyse den psykiske udvikling, og her vil oplysninger om de første afvigelser, skoleskulen, rapserier, samt de første egentlige lovovertrædelser også være i søgelyset.

Fremgangsmåden har, groft skitseret, været, først at komme ind på barndomssituationen og opvæksten, med særlig henblik på mulig konstatering af „deprivation“, som englænderne benævner frustreringen som helhed, dette at barnets tryghedsbehov ikke er blevet tilgodeset. Det er ikke altid muligt ved den anvendte form for behandling at kunne sætte fingeren på og sige: „Dér skete det!“ Dels er de psykiske traumer sjældent enkelt-traumer, men oftere en for barnet længerevarende eller hyppigt gentagen situation, dels kan frustrationen have fundet sted på et meget tidligt tidspunkt af barnets liv, endelig er det afgørende ikke alene konstateringen af de situationer, de „knæk“ etc. man kan finde frem til, men ikke mindst hvordan patienten har oplevet det. Det er næsten altid muligt, sommetider støttet af forældres eller pårørendes oplysninger om den første levetid, at samle brikkerne og skaffe sig en til visshed grænsende sandsynlighed for, at patienten har været udsat for frustration og derved blevet genstand for en fundamental angst på et eller andet tidspunkt af sin barndom eller opvækst. I samtalens løb hæfter man sig ikke alene ved begivenheder, men søger, som nævnt, at få frem, hvordan patienten har oplevet disse begivenheder, hvordan han har reageret på dem. Kort sagt, søger man at klarlægge patientens personlighedsudvikling, dens forudsætninger og særpræg.

Dernæst har man samtidig søgt at få et billede af den adfærds-

form som patienten betjener sig af (hans såkaldte løsningsforsøg), idet det er dettes stereotype, uflexible, tvangsmæssige præg, som patienten benytter sig af, for at opnå den bedst mulige tryghed.

Endelig har narcosamtalerne, efterhånden som disse rent kvantitativt anvendes hyppigere og mere rutinemæssigt, også kvalitativt skærpet interessen for det behandlingsmæssige våben samtalerne repræsenterer. Således har man bestræbt sig på at få to spørgsmål belyst. For det første, den mentale tilstand, den forvarede har befundet sig i, umiddelbart før og under sin kriminelle handling, altså den psykotiske eller psykoselignende tilstand af ganske kort varighed, hvori en vis gruppe forvarede befinder sig på tidspunktet for lovovertrædelsen. For det andet, en vurdering af forvaredes farlighed, bedømt dels på grundlag af hans reaktioner under samtalerne, dels på grundlag af den opnåede indsigt i arten af hans fantasiliv, emotionelle reaktioner, impuls kontrol etc., hvor ekstrem faderbrutalitet han har været udsat for etc.

Tredie og sidste fase er måske for patienten den betydningsfuldste, dels fordi han her oplever og forstår, at der — endelig — gøres en konkret, målbevidst indsats for at hjælpe ham, dels fordi den består i at man gentagne gange, sammen med ham, nu i helt bevidsthedsklar tilstand, gennemgår det under samtalerne fremkomne, redegør, gerne med et ret kraftigt supportativt ordvalg for den opfattelse man mener at have opnået, hvad pågældendes personlighedsstruktur angår, søger at få ham til at forstå, hvorfor han handler som han gør, samt endelig pædagogisk „banker“ ind i hovedet på ham, hvordan han selv kan gøre en indsats for at undgå recidiv.

*

Modstanden mod behandling har sine grunde, såvel institutionelle, miljøbetingede, som mere individuelt betingede.

Hvad de førstnævnte angår modvirker miljøet som sådant den behandlingsmæssige situation, idet den discriminerende stemping, trods alt, endnu i en vis grad giver sig udtryk fra personalets side, ligesom indespærringen i sig selv kan forårsage eller øge en tillukkethed, enten med vilje, men ikke sjældent som udtryk for en mindre eller større institutionsneurose (*Barton*⁹). En vis betydning må man også tillægge en måske forståelig, forsvarsmæssig holdning og mistillid overfor anstaltens ledelse, visende sig i frygt for, at det under samtalerne fremkomne materiale vil kunne forhale tidspunktet for prøvedskrivning, eventuelt kunne benyttes imod ham, om vedkommende atter skulle havne i forvaring. Grundet på den relativt ringe sygdomserkendelse, er det ret få, der har et mere eller mindre positivt, bevidst ønske om at blive genstand for behandling. Ønsket fremkommer naturligvis ofte af udskrivningstaktiske årsager, men dog tit —

blot tilliden er etableret — fordi de forvarede virkelig aner, at der må være en psykisk årsag — „der *må* være noget galt“, siger de — og øjner en hjælp til at få en ende på deres kroniske, kriminelle tilværelse.

Den mere individuelt bestemte modstand har sin årsag i de forvaredes tvangsbetonede, stærke forsvarsholdning, oftest i den almindelige selvhævdende, rethaveriske og nærtagende holdning, men stærkest i den mindre gruppe, der forsvarer sig med en tilkukthed, grænsende til det uigennemtrængelige.

Den her omtalte behandling, der hviler på etableringen af et gensidigt tillidsforhold, kræver relativt lang tid, ihvertfald hos forvarede, der ikke tidligere har været genstand for et intensivt behandlingsforsøg. Lægen betragtes ofte på forhånd som hørende til ledelsen og således til det samfund der har dømt vedkommende, ligesom den forvarede, på sin side, i de fleste tilfælde betjener sig af et neurotisk, ofte meget massivt forsvarsberedskab (herfra undtaget genindsættelse, der fra tidligere ophold har den nødvendige tillid). Ikke alene den intellektuelle, men navnlig den emotionelle kontakt må være solidt etableret.

Det positive gensidighedsforhold må altså skabes, skønt behandlingsituationen i en forvaringsanstalt på mange måder langt fra er optimal. Her skal nævnes det for psykisk labile så belastende og kontakthæmmende miljø, de forvarede er anbragt i, ligesom man tit er nødsaget til at gå imod den forvaredes ønske om at blive udskrevet, et ønske, der sagt i parentes, ikke sjældent er næret af trøstende, men ganske urealistiske bemærkninger i retten. Forvaring på ubestemt tid giver heller ikke sjældent de forvarede en angst for at åbne sig eller blot sige eller røbe noget, der kunne svække muligheden for snarest muligt atter at være en fri mand.

Vigtigere er det nok, at den ubestemte tid, også skaber ønsket om at blive behandlet, om ikke på anden vis, så alene ud fra den deri liggende mulighed for at opnå en hurtigere prøveudskrivning. Betydningen heraf lægger et ikke ubetydeligt pres på den forvarede og influerer på den „valgfrihed“ den forvarede formelt har overfor lægens behandlingstilbud. Den ubestemte tid synes iøvrigt at give mulighed for at psykogene reaktioner efter indsættelse eller genindsættelse har god tid til at klinge af i den oftest lange ventetid, som er nødvendig, så længe den lægelige arbejdskraft i forvaringsanstalterne kun er en brøkdel af den ved andre behandlingsinstitutioner normerede. Det kan således nævnes, at behandlingen af de i dette arbejde omhandlede 29 forvarede har strakt sig over knapt to år.

Sammenfattende kan siges at den ubestemte tid har såvel positive som negative sider, men at den, efter forfatterens mening, synes at være en så væsentlig faktor for at få gennemført den

ønskede behandling, at den fra et rent behandlingsmæssigt standpunkt må betragtes som et gode.

*

Anledningen til, at det her skildrede forsøg startedes, var ønsket om at efterforske det neurotiske element og dets kriminogene betydning hos forvarede og samtidig — eftersom psykoterapi i sine forskellige former anses for at være den relevante behandlingsmåde af neuroser — foretage et systematisk behandlingsforsøg.

En detaljeret efterforskning eller udlægning i overensstemmelse med de Freud'ske teorier er som nævnt hverken påtænkt eller forsøgt, tværtimod har målet været, blot at få et tilstrækkeligt indtryk af forvaredes psykiske struktur og dynamik, for på dette grundlag bagefter at inducere, pædagogisk søge at få den forvarede til i fremtiden at modarbejde sine tvangsmæssigt betonedede behov, der igen og igen har spændt ben for alle de gode kræfter, der stadig sættes ind på at få ham socialt rehabiliteret og revalideret.

Det viste sig imidlertid hurtigt, at man, ved denne form for behandling, opnåede en usædvanlig god kontakt, præget af gensidig tillid, og alene dette må anses for at være af meget stor værdi. Kunne det nu og da knibe i starten, så er tilliden næsten altid etableret, såsnart behandlingen er påbegyndt. Terapeutens mere autoritære stilling, som repræsentant for anstaltens ledelse, viger for et rent lægeligt og reelt medmenneskeligt forhold. Den forvarede oplever, at der gøres en positiv, målbevidst indsats, mærker ens ønske om til bunds at lære ham at kende og derved forstå ham som menneske, ikke blot som kriminel. Det er naturligvis ikke muligt at adskille den behandlingsmæssige værdi for den forvarede af samtalerne, psykiatrisk set, fra den værdi, der må ligge i at møde tillid, i visse tilfælde kan man sige på trods af alt, at møde et menneske, der accepterer ham. Disse dømte og fordømte mennesker er ofte gribende ensomme og mange har aldrig før haft muligheden for at få talt ud, eller krænget sig ud, som nogle ynder at kalde det. Ofte har disse mennesker kun følt sig accepteret i skæbnefællesskab med andre kriminelle eller alkoholister. De var vant til at blive afvist af alle og enhver og ikke mindst af læger, fordi de er upålidelige, besværlige og ved indlæggelse ødelægger miljøet på de hospitaler, man har.

*

Der er hidtil — i denne behandlingsserie — ført 141 narko-samtaler, fordelt på ialt 29 forvarede. Kun i 3 tilfælde måtte behandlingen opgives. 4 forvarede har afvist tilbud om denne form for individuel behandling.

Gennemsnitsalderen er 32 år, og der er henholdsvis 13 første-gangs-, 9 anden- og 4 trediegangsforvarede. Hvad kriminaliteten

angår var 4 indsat for sexual-, 2 for voldskriminalitet, 1 for brandstiftelse og resten for berigelseskriminalitet.

Bortset fra to stammer hele materialet fra en gruppe forvarede på omkring 50, som artiklens forfatter navnlig helliger sig. Materialet er ikke udvalgt, men er opstået som det „faldt sig“ og blev tilfældigvis et ret godt repræsentativt udsnit af forvaringsklientelet, taget som et hele, dog med en vis overvægt i retning af den „tunge ende“. I starten betragtedes en intelligenskvotient, der var mindre end gennemsnittet, som kontraindikation, en opfattelse, som man efterhånden har firet noget af på. Af materialets 26 forvarede har 17 fået målt en intelligens svarende til gennemsnittet, 3 ligger en halv snes procent over, to ligger ca. 5 % under og 4 ligger en halv snes procent under gennemsnittet.

Samtalerne er alle foregået på anstaltens sygeafdeling, uden vidner eller vagtpersonale, uden tilhørere eller forstyrrelser. Der er ikke anvendt båndoptager, men man har bagefter dikteret et udførligt resumé efter hukommelsen.

En individuel behandling, som den foran beskrevne, har sin særlige værdi i det nøje kendskab terapeuten får til den forvaredes personlighed, hans adfærdsmønster og baggrunden for dette og ikke mindst de etisk og socialt positive træk, der oftest er relativt upåagtede og skjult af vedkommendes iøjnefaldende, massive og — for kriminelles vedkommende — socialt negative forsvarsholdning (cf. *Th. Vanggaard*¹⁰: primær sygdomsgevinst). Dette kendskab til den forvarede fremkommer, som nævnt, ved at denne fortæller frit om alt hvad man vil vide noget om, om barndomshjemmet, hele hans livsløb, hvordan han har *oplevet* dette, hvad der er „overgået ham“, altså en subjektiv, ret uhæmmet fremstilling, der danner grundlaget for det billede, terapeuten efterhånden får af manden, et billede der naturligvis ikke kan undgå at få mere eller mindre præg af terapeutens personlighed og dennes forudsætninger. De forvarede er en gruppe medmennesker, der oftest hungrer efter kontakt, efter at blive accepteret som mennesker og — grundet på deres særpræg og ulykke — at drage videst mulig fordel af en sådan kontakt (cf. *Vanggaards* begreb: secundær sygdomsgevinst). Trods ønsket om objektivitet vil en så personlig og „engageret“ behandlingskontakt ikke kunne undgå at „knytte“ terapeuten emotionelt til den forvaredes skæbne og situation, skabe en vis modoverføring. Denne pris må dog anses for at være beskeden i forhold til den værdifulde behandlingsmæssige situation, der opnås. Denne giver sig umiddelbart til kende ved den ro, der kommer over forvarede og omkring den forvarede ude i anstalten. Dette illustreres måske bedst ved forfatterens erindring om det lette ubehag og de par suk der, det første halve år af min ansættelse i forvaringsanstalten, registreredes inden man „tog fat“ på den række fremstillinger, der havde

meldt sig. Nu er der enkelte, der afviser enhver kontakt, og enkelte der fortsat er negativistiske eller verbalt aggressive, men for 9 af 10 gælder det samme som ved ethvert rigtigt læge-patient forhold.

Behandlingsmæssigt — i snævrere forstand — bør der arbejdes på tre, indbyrdes ikke-adskillelige, fronter:

1) Søge frem til og bygge på det menneskeligt og socialt positive, der „på bunden“ findes hos ethvert menneske.

2) Udfra det opnåede kendskab til den forvaredes forsvarsbetingede, tvangsbetonede træk og disses forudsætninger, at øge muligheden for en større selverkendelse og en bedre forståelse af de psykiske kræfter, der atter og atter har „spændt ben“ for ham og de mange velmente bestræbelser, der har været sat ind på at opnå resocialisering.

3) At behandlingen fortsætter efter at prøveudskrivning har fundet sted, på grundlag af den opnåede gensidige tillid og kontakt. Dette gælder, ikke mindst, den første, relativt recidivfarlige tid, og bør finde sted i nøje kontakt med det sædvanlige forsorgsmæssige tilsyn.

*

Samlingen af forvarede i Herstedvester og Horsens giver mulighed for så at sige uafbrudt og kontrolleret observation i tidsrum, der måles i år. Herved opnås betingelser „second to none“, såvel for en klinisk vurdering af de enkelte forvarede, som for en gruppering af de forvarede, symptomatologisk og fænomenologisk. Hånd i hånd hermed foregår psykoterapi under en eller anden form, som samtalerapi, gruppeterapi, afslapningsterapi eller som den i dette arbejde nævnte terapi bygget op om samtaler under narkodormpåvirkning etc. Det er som altid mere terapeuten end instrumentet der bruges, det kommer an på, og målet er altid at finde den egentlige, den psykiske baggrund for kriminaliteten, den baggrund, som ikke straf, men behandling af institutionel og individuel art har mulighed for at ændre.

Uden på dette sted at komme ind på en faglig, differentialdiagnostisk discussion, skal det anføres at den kliniske langtidsbedømmelse af de forvarede i almindelighed, sammenholdt med det særlige indblik i de forvaredes psykiske struktur, der er opnået ved den beskrevne form for behandling, har vist at 25 af de 26 behandlede på gerningstidspunktet har ligget under for en psykisk tilstand, der diagnostisk må henføres til neurosebegrebet i dettes svære, invetererede og socialt invaliderende form.

Det synes at gælde for langt den overvejende majoritet af forvarede, at deres kriminalitet er en direkte følge af en svær, socialt invaliderende neurose eller af fremtrædende neurotiske træk. Vedrørende neurosebegrebet må henvises til den medicinske litteratur herom og ikke mindst til den tysk-amerikanske psykiater *Karen Horney's* publikationer^{11, 12, 13, 14}. Hendes neuroseteori, om

årsagen til neuroser, deres udvikling og ikke mindst neurotikerens problemer og konflikter med henblik på hans omverden, giver et så detailleret og træffende billede af forvaredes adfærdsformer og baggrunden for disse, at en allfor sammentrængt skildring af hendes teori herom blot skal ridges op på dette sted:

Fra en praktisk talt helgarderet fostertilværelse fødes vi til en selvstændig tilværelse, tryk eller utryk, prisgivet vore omgivelser, der gennem spædbarnstid, småbarnstid og videre gennem opvæksten øver sin afgørende indflydelse på os. I dette samspil og modspil betjener ethvert barn sig af tre adfærdsmåder for at tilpasse sig, blive accepteret, opnå tryghed. Disse adfærdsmåder eller „bevægelser“ findes samtidigt hos alle børn og består af en bevægelse „*hen imod andre*“ (kontaktønsket), „*på tværs af andre*“ (selvhævdelsesbehovet) og for det tredje: „*væk fra andre*“ (ønsket el. behovet for afsondring).

Dag efter dag spiller miljøet på det instrument, barnet er, og målet forude er den bedst muligt tilpasning til samfundsgrupperne, først til den mindste og udviklingsmæssigt mest betydningsfulde, hjemmet, over de større, skole, lære- og arbejdsplads til den største gruppe, samfundet som helhed, præget af det bestemte kulturmønster, der er det rådende. De omtalte tre „bevægelser“ eller indstillinger benyttes ubevidst og bevidst af alle for at tilpasse sig, og for det såkaldte normale menneske vil de tre adfærdsmåder ikke være præget eller bestemt af større følelsesmæssig styrke, end at de kan udvikles side om side i et harmonisk hele, uden at „følelserne render af med een“.

Det er af afgørende betydning for et barns sunde udvikling, at dets behov for varm kontakt og tryghed, dets såkaldte livsinteresser, tilgodeses. Hvis barnet oplever utryghed, vil dets nerveceller, på en eller anden måde, tage skade, afhængig af den sensitivitet (nervemæssig følsomhed og sårbarhed) den pågældende har i arv. Den sensitivitet, man arver, er en relativt uforanderlig faktor, som kan have alle grader, fra den mindste til den største. Et ikke-tilgodeset tryghedsbehov vil dels kunne give en forsinket legemlig udvikling — børn, der vokser op på børnehjem, viser dette — dels vil det psykisk kunne forårsage det Karen Horney har kaldt fundamental angst og udløse meget stærke, instinktive, følelsesmæssigt betingede kræfter. I de første år af livet er tilstedeværelsen af en varm, beskyttende moder, eller til nød en god erstatning for en sådan, af særlig betydning for at barnet ikke skal føle sig forladt og prisgivet, blive angst. (Dyrepryknologiske forsøg har her vist at kontaktens betydning er langt større end den nødvendige pasning). Senere kan mange årsager fremkalde angst og usikkerhed hos barnet, såsom de voksnes direkte eller indirekte dominerende holdning, allerværst som brutalitet, deres ligegyldighed, upålidelighed, manglende respekt for barnets individuelle behov, for megen beundring eller slet ingen anerkendelse, krav om at barnet skal tage parti for den ene eller anden i en familiestrid, for meget eller for lidt ansvar, uretfærdighed, løftebrud, fjendtlig atmosfære, barnets følelse af

skjult hykleri hos omgivelserne, dets fornemmelse af, at forældrenes kærlighed, godhed og gavmildhed ikke er ægte, men foregiven etc.

Plaget af disse forhold prøver barnet famlende at finde frem til en måde at klare sig på, prøver at komme til rette med den truende omverden, opnå så megen tryghedsfølelse som muligt, og udvikler trods sin svaghed og frygt ubevidst en taktik, der bedst muligt sætter det i stand til at modstå de særlige kræfter, der gør sig gældende. Det „vælger“ den måde at være på, der hjælper det bedst i de truende eller fjendtlige omgivelser, får et vist mønster, der måske vil blive mere og mere fasttømret og ufleksibelt. De omtalte adfærds-, bevægelser“, der er fælles for alle børn, vil barnet, der er angst og utrygt, benytte sig af med langt større intensitet og energi for at opnå sit mål, så stor eksistentiel tryghed som muligt.

Når barnet søger „*hen imod*“ andre mennesker, accepterer det sin egen hjælpeløshed, og til trods for sin følelse af fremmedhed og frygt prøver det at vinde andres kærlighed og at støtte sig til dem. Det er den eneste måde det kan føle sig tryk på sammen med dem. Ved at være føjelig opnår det en følelse af medlemskab og støtte, kommer til at føle sig mindre svag, mindre isoleret.

Når barnet går „*på tværs af andre*“ mennesker, accepterer det fjendtligheden om sig, betragter den som givet, hvorpå det „vælger“, bevidst eller ubevidst, at tage kampen op. Det får umiddelbart mistillid til andres følelser og hensigter. Det gør oprør på enhver tænkelig måde, ønsker at blive den stærkeste, at vinde over andre, dels af hensyn til sin egen sikkerhed, dels for at kunne øve gengæld.

Når barnet „*søger bort*“ fra andre mennesker, ønsker det hverken at høre til eller at kæmpe, men trækker sig tilbage, lukker sig til, holder sig for sig selv. Det føler, det ikke har ret meget tilfælles med andre, at det ikke bliver forstået. Det søger en vis tryghed ved at skyde omverdenen væk, bygger sin egen verden, i naturen, i sine lege, sine bøger eller i sine dagdrømme.

Disse tre „tendenser“ findes, som nævnt, hos ethvert barn. Hos det såkaldte normale barn udvikler de sig med normal styrke og indordnes under personlighedens andre elementer. Giver barndomssituationen derimod anledning til, at der opstår „*fundamental angst*“, vil barnet sætte en desperat energi ind på at afbøde denne angst. Jo større angst, jo større usikkerhed et barn sanser og oplever, jo større psykisk energi sættes ind på at opnå en vis, omend ikke ægte, tryghed ved hjælp af de tre nævnte bevægelser. Disse kræfter, der sættes ind, er så stærke, at der opstår den situation Karen Horney har kaldt: *den neurotiske grundkonflikt*, hvorved hun forstår, at de tre „bevægelser“ er blevet af så desperat, panisk eller tvangsmæssig natur, at de ikke „kan være i stue sammen“. Et meget stærkt kontaktønske er i modstrid med et udtalt selvhævdelsesbehov og med et tvangsbetonet afsondelsesønske o. s. v., hvorfor individet ubevidst „vælger“ een af indstillingerne, som således får den største indflydelse på vedkommendes adfærd, af Karen Horney kaldt: patientens „*løsningsforsøg*“. Hermed er ikke

sagt, at de indstillinger, der ikke er så fremtrædende eller iøjnefaldende, ikke er til stede eller er mindre stærke, men da de, som nævnt, er indbyrdes uforenelige, fortrænges de til underbevidstheden, hvorfra de i provokerende situationer kan bryde frem med stor styrke og eventuelt indebære farlighed.

Den neurotiske grundkonflikt er den kerne, hvoraf den sygelige tilstand, som benævnes en neurose, udvikler sig. Dynamisk, altså hvad de sjælelige kræfters spil angår, er der sket det, at de bag vore handlinger liggende følelser, eller følelsesmæssigt betingede kræfter, om man vil, bliver så stærke, at man mister overblikket, man hindres i at skabe et sammenhængende vurderingssystem. Erfaring, fornuft, overvejelse etc. „overskyldes“ mere eller mindre, atter og atter af følelsernes bølge. Selvkontrol, ansvarlighed, som ikke er begreber, mennesker har eller ikke har, men begreber hvis styrke kan reduceres mere eller mindre, tilsløres eller forsvinder i situationer af psykotisk præg.

Det at disse mennesker er „besat“ af stærke, uforenelige, modsat rettede kræfter i overvejende ubevidste indstillinger, giver anledning til en masse „nervøse“ symptomer, først og fremmest træthed, hovedpine, rastløshed, søvnvanskeligheder, uro, spænding, angst, usikkerhed og inkonsekvens. De er eller opfattes som upålidelige, besværlige, „hysteriske“ eller „karaktersvage“, kommer stadig i konflikt med deres omgivelser og må anvende stor psykisk energi på at opfylde kravet om „at tage sig sammen“. Afhængig af hvilken „bevægelse“ vedkommende ubevidst „vælger“, tvinger hver vanskelighed, hvert nederlag til, at der sættes yderligere energi ind. Overblikket mistes mere og mere, man kommer til at handle under en indre tvang, som efterhånden kommer til at præge hele personligheden, der bliver mindre og mindre frigjort og ligesom presses ind i et stereotyp, uelastisk, stift mønster, der dels præger dets handlinger, dels hindrer, at oplevelser senere hen gennem opvæksten og livet igennem er i stand til at sprænge dette mønster, fordi enhver ny oplevelse fortolkes ud fra den allerede foreliggende tingenes tilstand og således kan medvirke til at forstærke den gamle, psykisk afvigende, indstilling.

De tvangshandlinger, utallige mennesker betjener sig af (f. eks.: ikke træde på flisestreger, anbringe genstande lige netop på en bestemt måde, røre ved en bestemt ting i forbifarten etc. ud fra ubestemte forestillinger om at det er nødvendigt eller betimeligt), er anderledes og mere enkeltstående i sammenligning med den konstante tvangsmæssige betoning af neurotikerens personlighed som helhed.

En egentlig neurose bliver der først tale om, når de neurotiske træk er blevet så dominerende, at individet beherskes heraf, så det selv og hyppigst også omgivelserne lider derunder.

Resultater det neurotiske handlingsmønster i lovovertrædelse, må samfundet reagere. Neurotiske træk eller lettere neuroser, der har haft kriminalitet til følge, vil ofte i den opdragende og forebyggende oplevelse, som det er at blive straffet, få så meget hold på sig selv, at vedkommende fremover holder sig på den rigtige

side af loven, medens det for andre vil gælde — trodsberedskabet spiller ind her — at straf vil kunne fiksure og forværre de kriminogene psykiske faktorer.

Samfundets sikkerhed har — navnlig overfor farlig kriminalitet — en indiskutabel førsteprioritet, men er denne tilgodeset på effektiv vis, er det samfundets pligt at tilbyde behandling så tidligt i den kriminelle løbebane som muligt, i et behandlingsmiljø, der på enhver måde støtter og forløser den individuelle behandling.

Forvarede synes påfaldende hyppigt og stærkt at være præget af et neurotisk handlingsmønster, hvor de tre omtalte „bevægelser“ er usædvanligt dominerende. Kontakttrangen, selvhævdelsesbehovet og afsondringsbehovet er trukket op med så stærke streger, at de forvarede oftest repræsenterer een af de nævnte tendenser i, man kan sige, rendyrket form, medens de to andre tendenser nok kan give sig til kende, men langt mindre dominerende, oftest fortrængte.

Deskriptivt vil det overvejende flertal af forvarede falde ind under een af følgende fire grupper:

1) Særligt mange har tendensen „på tværs af andre“, et fællespræg af fjendtlighed, en i — oftest — overført betydning, aggressiv, selvhævdende indstilling, udfra ønsket om at opnå sin form for tryghed ved at skaffe sig magt, anseelse og rigdom, en tendens der iøvrigt næres af og falder godt ind i mønstret for den „samfundskultur“, der herhjemme er den accepterede og fremherskende. Den anden tendens, kontaktbehovet, er også, når det er heterofilt rettet, almindeligt og herskende i de fleste kulturnormer, medens det tredje behov, ønsket om at opnå fred og tryghed ved at isolere sig, ikke er god tone i vort samfund, i så fald er man „sær“.

Behovet for magt, anseelse og rigdom kan tilgodeses på mange måder. Her skal blot nævnes, at det kan ske ved at blive leder, anfører, ved at herske, tyrannisere, være rethaverisk, overlegen, kynisk, ved at have sociale ambitioner, kortsagt være noget, eller blot synes af noget, måske blot den korte tid til politiet atter har fundet manden.

2) De, knapt så mange, hvis mest fremtrædende personlighedstræk er „henimod andre“, har et præg af hjælpeløshed, resulterende i et dominerende kontaktbehov, et stadigt, uimodståeligt og relativt impulsivt ønske om en partner, under visse betingelser et homoseksuelt forhold, men almindeligvis en kvinde, der vil og kan acceptere pågældende, som de er, give dem en vis tryghed, der ikke sjældent er overvejende baseret på det seksuelle samliv. Det er et fællestræk for al neurotisk væremåde og behov, at den stræben der gives udtryk for ikke gælder målet i sig selv men mere repræsenterer et middel til at opnå en form for tryghed. Er det kontaktbehovet, der er dominerende og mere eller mindre

tvangsbetonet, vil vedkommende vise sig fra sin mest attractive side, vise udstrakt hjælpsomhed og tjenersind, overøse med gaver, påkalde medlidenhed, måske true, benytte jalousi, indlade sig på forhastet og kritikløst valg af ægtefælle, fordi valget i højere grad er bestemt af ønsket om ved hjælp af den tilbedte at opnå tryghed og støtte, fremfor vedkommendes egenskaber, hvorfor disse forhold også indebærer særlig anledning til konflikt. Isåfald indebærer den nødvendigvis fortrængte aggression en ikke ringe farlighed.

3) Relativt få har som fremtrædende træk eller behov ønsket om at isolere sig. De har et fællespræg af forladthed, lukker sig til, flygter fra vanskelighederne, måske ved vagabondering, ved flugt fra institutioner, sommetider indirekte ved misbrug af alkohol eller medicin, tager afstand fra omverdenen med det formål at undgå angstprovokerende situationer, en tendens der kan være så udtalt, at unænsomme forsøg på at trænge gennem denne form for forsvar kan udløse ikke-ufarlige reaktioner.

4) Endelig er der den gruppe forvarede, der ligesom ikke har psykisk energi til et relativt gennemført „løsningsforsøg“ og derfor fremtræder som en blanding af de tre behov, sølle, skiftende, flimrende fra dag til dag, ja, ofte hurtigere end det. Arbejdsomt er de også svage og ustadige, men har altså en psykisk baggrund for „dovenskab“, etc. Det er den gruppe, man snarest kan anvende det iøvrigt så misbrugte ord holdningsløs på.

Ved den anvendte form for terapi har man fået et tydeligt billede af de behandlede's „løsningsforsøg“.

Behov	Kriminalitetens art					ialt
	Berigelse.	Sex.	Vold.	Brand.		
Selvhævdelse-	= 15					15
Kontakt-	= 2	1	1	1		5
Afsondring-	= 2					2
Kontaktbehov m. præg af selvhævd.	=	3				3
ialt	= 19	4	1	1		25

Nogle kommentarer skal knyttes til ovenstående oversigt. Eftersom 19 af de 25 behandlede er indsat i forvaring grundet på berigelseskriminalitet, kan det ikke undre, at et flertal benytter selvhævdelse som det mest fremtrædende træk i deres adfærd, deres neurotisk betingede form for „løsningsforsøg“, som i sin tvangsbetonethed er den direkte baggrund for kriminaliteten. Men det er påfaldende, at næsten alle, af de forskellige måder at hævde sig på, „vælger“ at skabe et idealiseret billede af sig selv, en selvovervurdering med trang til at være, blive eller blot synes at være noget ganske særligt, for til slut at tro man er

identisk med det idealiserede billede, enhver har af sig selv; (K. Horney: „the search for glory“). Det drejer sig altså om behov, der på tvangsmæssig vis bliver realiseret.

Der vil her være grund til at gå nærmere ind på nogle af de faktorer af psykisk art, som er af væsentlig betydning. Først det flere gange nævnte, tvangsbetonede behov, som præger de forvaredes adfærd og som er af afgørende kriminogen betydning. Der er tale om en kvantitativ forøgelse af en almenmenneskelig foreteelse af eksistentiel natur, et udtryk for den livsenergi som ligger bag al menneskelig adfærd. Er den relativt stærk, er den forudsætningen for megen indsats af stor social og menneskelig værdi. Men er der sket en forkrøbling af den psykiske udvikling, så der sættes usædvanlig stor energi ind på at etablere et ubevidst, neurotisk tryghedsbehov, vil vedkommendes psykiske struktur blive hvad der i denne artikel er kaldt tvangsbetonet og således kunne forklare de psykiske mekanismer, der gør sig gældende.

Eksempler:

En 28-årig mand, med et selvhævdelsesbehov af stort format, visende sig i et tvangsbetonet ønske om social ambition, f. eks. i retning af højt smørrebrød, gode vine og omgang med folk i borgerligt, velrenommerede erhverv (håndværkere, større handlende o. l.), men særligt centrerende sig om at være velklædt. Behov'et kunne antage akut præg og gøre ham „syg“, hvis han passerede en herre iført en tweedfrakke af bedste kvalitet. I en sådan situation havde han umiddelbart efter foretaget indbrud, overnattet på hotel og næste morgen benyttet provenu'et på godt 400 kr. til indkøb af tøj.

En 28-årig mand led indtil og under første halvdel af sit første forvaringsophold af depressive faser med tilsluttende spiritusmisbrug. Ved medikamentel og psykoterapeutisk indsats syntes der, i alt væsentligt, at være sket en så tydelig bedring, at forvarede blev prøveudskrevet. Trods særlig intensiv forsorgsmæssig og lægelig støtte, gav for stort forbrug og arbejdsløshed, delvis grundet på nogen sygdom, økonomiske vanskeligheder. Det ikke at kunne klare den, ikke have lidt penge på lommen, var en sådan frustration af hans tvangsbetonede selvhævdelsesbehov, at han kom i den nævnte „initialfase“ med forstemning, rastløshed, lettere desperation og sløring af selvkontrol. Sammen med en kammerat, der var i samme situation, recidiverede han med en række tyverier.

Der synes altså at være tale om et emotionelt beredskab, der på ringe — ofte indbildt — provokation tager til, så de tilstedeværende bremsemekanismer (såsom fornuft, tanken på følgerne, følelsen af samvittighed og ansvarlighed) sløres eller forsvinder. En forestilling om i hvad retning det går, vil ikke-neurotikere måske kunne danne sig, ved i erindringerne at fremkalde situationer, hvor man var emotionelt engageret, først og fremmest de situationer, hvor man grundet på en heftig forelskelse var besat

af den elskedes eksistens i en sådan grad, at ens fornuft kompromitteredes.

Den psykiske reaktion, der kaldes trods, synes at være af meget stor betydning, og man har ofte det indtryk, at „trodsberedskabet“ har været af afgørende betydning for den forkrøblende udvikling, hvis slutstadium er forvaring. I nærværende materiale er det ejendommeligt, at de fem forvarede, der giver udtryk for et udtalt kontaktbehov, uden mindste præg af selvhævdelse, som baggrund for deres kriminalitet, ikke hverken anamnestic eller i væremåde giver udtryk for trodsreaktioner, medens dette er tilfældet for de øvrige 20 forvarede.

Der er iøvrigt i materialet fundet tegn på et udtalt mindreværd hos $\frac{2}{3}$. Af disse kan følelsen af mindreværd følges tilbage til barndom og første skoletid hos halvdelen (primærkt mindreværd) af hele materialet, medens resten først efter samfundets indgriben (f. eks. drengehjem, straf) føler mindreværdet som en realitet (secundær mindreværd). Når man kommer ind på livet af forvarede, gælder det så ofte, at et problem kommer frem, et problem der har med mindreværd at gøre. Det er som mange forvarede stirrer sig blinde — mere eller mindre bevidst og åbenlyst — på det svælg der er mellem den positive stræben, og så disse mennesker har dybest inde, og på den anden side, hvordan det i virkeligheden er gået dem. Dette forhold kan tænkes at ligge bag de pludselige dysforier (kortvarige forstemninger), der kan indtræffe, når det atter er gået galt, og som resulterer i desperate handlinger som spisning af barberblade, ståltråd o. l. samt selvmordsforsøg. Man kan tænke sig, at den neurotiske affekt, i stedet for at være udadrettet, retter sin aggressivitet indad, på linie med de erfaringer man har om at endogene depressioner kan optræde som udtryk for frustreret aggressivitet. (*E. Vestesen*¹⁵).

Finn Tofte.

Litteratur: 1. Gerle, B.: Personlighetsanalys och psykopatieliché. Bonniers, Stockh. 1955. — 2. Horsley, J. S.: Narcoanalysis, London, 1943. — 3. Tofte, F.: Viadril som narcoanalyticum. U.f.L. 120, 1145, 1958. — 4. Stokholm, H.: Narcoanalyse. U.f.L. 112, 355, 1950. — 5. Reiter, P. J.: Vejledning i psykoterapeutisk teknik. Westermann, Kbhvn. 1950. — 6. Sachs, J.: Psykoterapeut. Beh. af eksplosive. N.T.f.Krim. 38, 218, 1950. — 7. Ostefeld, I.: Studier over tvangstankelidelserne. E. Munksgård, Kbhvn. 1959. — 9. Barton, R.: Institutional neurosis. Bristol 1959. — 10. Vanggaard, Th.: Om neurosebegrebet. Nord. psyk. medlemsblad. 12, 109, 1958. — 11. Horney, K.: Nyt syn på psykoanalysen. Haase, Kbhvn. 1949. — 12. Samme: Neurotikerens. Haase, Kbhvn. 1949. — 13. Samme: Vore indre konflikter. Haase, Kbhvn. 1950. — 14. Samme: Neurosis and human growth. Norton & Co., New York 1950. — 15. Vestesen, E.: Nord. psyk. medlemsblad, 14, 24, 1960.